

Van-e jövője a konzervatív hagyománynak Magyarországon?

VÁZSONYI DÁNIEL

VÁLASZÚT ELŐTT A MAGYAR ÉS A KÖZÉP-EURÓPAI
JOBBDAL

Kezdeképp muszáj leszögeznünk: a mai Magyarországon és Közép-, valamint Kelet-Európában komoly lehetősége van egy tartós konzervatív fordulatnak, a belső és külső tényezők ugyanis ezt engedik láttatni. Ez persze nem jelenti azt, hogy Horthy, Pilsudski vagy Mihály király „szelleme uralkodik” a térség parlamentjeiben, csupán minden társadalmi-gazdasági feltétel adott, hogy a rendszerváltásokkal restaurált félperifériás kapitalizmus talaján valamilyen jobboldali átrendeződés menjen végbe. Ám hogy ez valós jövőt jelent-e a konzervativizmusnak, az még messzemenően kérdéses.

Azonban mielőtt ezt kifejthetnénk, meg kell határoznunk, mi a konzervativizmus. Karl Mannheim a tradicionalizmus reflexívvé válásával magyarázza a keletkezését, ezt azonban elégtelennek kell nyilvánítanunk, mert nem ad választ arra, hogy mi volt az a szikra, amely lángra lobbantotta a minden emberben megtalálható hagyománytiszteletet. Rendszerezett konzervatív eszmékkel először a francia forradalom után illetve az ipari forradalom alatt találkozhatunk. Nem véletlen, hiszen ez volt a modernitásra adott első válasz, amely a felvilágosodással a romantikus irracionalizmust állította szembe. A világot megismerhetetlennek, kívülről kapott, állandósult törvények által irányítottnak nyilvánítja és egyaránt misztifikálja az embert, a közösséget és minden egyéb társadalmi viszonyrendszert. Az egyén ismeretei előítéletekben,

vagyis felhalmozott tapasztalatokban rögzülnek, így nem csoda, hogy a konzervatív ember számára a jelen mindig a múlt felől határozódik meg. A jelen csak egy kimerevített pillanatkép, a múlt utolsó állomása, ahol minden nemzedék hagyománya élő valóság a történelmi folytonosságnak köszönhetően. A történelem metafizikai síkra helyezése adja a legfőbb konzervatív mítoszt: a társadalom organikus egységét, öntörvényűségét. Úgy is mondhatnánk, hogy „ami ésszerű, az valóságos, s ami valóságos, az ésszerű”.¹ Edmund Burke szerint az állam meg is testesíti ezt a szerves totalitást, mert egy nagy szövetség az élők, a holtak és a még meg nem születettek között. Egy hirtelen mozdulattal „ránt-suk le” ezt a „romantikus mázt” és „öntsük nyakon” a fenti gondolatmenetet egy kis tudományossággal. „Az emberi lényeg a maga valóságában a társadalmi viszonyok összessége”.² Ez az állítás – a maga kontextusában – élesen szembe-megy a konzervatív ember- és társadalomképpel, de önmagában összecseng az eddig leírtakkal. Ha ehhez a megállapításhoz történelmi szemléletet rendelünk, meglepően hasonló végkövetkeztetésre juthatunk, olyanra mint az ezt megelőző okfejtésünkkel. Ez azt bizonyítja, hogy a XIX. század nagy ideológiái (és minden későbbi ideológia úgyszintén) keresztirányban hatnak egymásra, ami természetesnek tekinthető, ha figyelembe vesszük, hogy az emberiség összes nagy kérdésére próbálnak választ adni. A konzervatív ideológiára nézve két nagy eszmerendszert tekinthetünk meghatározónak: a nacionalizmust és a kereszténységet. Mindkettő kapcsolódása könnyen megérthető a későbbiekben ismertetett összefüggésekből, ezért nem részletezném itt a viszonyukat.

Minden konzervatív politika alapkérdése, hogy milyen társadalmi struktúrákat kíván konzerválni. Ebből a nézőpontból megkülönböztethetünk két nagy alrendszer: rendies és polgári konzervativizmust. Az utóbbi később keletkezett, mivel az első nagy konzervatívok még a feudális viszonyokat idealizálták és a trón és az oltár szövetségében láttak kellő tekintélyt a társadalom integritásának megőrzéséhez. Az eszme népszerűvé válásának történelmi talaja a Szent Szövetség Európája volt. Később a felemelkedő polgárság, a liberalizmus legfőbb hordozója is átvett konzervatív elemeket, sőt sokan teljesen adaptálták tárgyalta ideológiánkat az újonnan kialakuló társadalmi-gazdasági viszonyokra. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy minden jobboldali ideológia (beleértve a fasizmust is) összefér a kapitalizmussal.

Magyarországon és a térségben megjelenő konzervativizmus milyensége szoros összefüggést mutat a vilárendszer egyenlőtlen politikai-gazdasági fejlő-

¹ HEGEL, GEORG FRIEDRICH WILHELM: *A jogfilozófia alapvonalai*. Akadémiai könyvkiadó, Budapest, 1971. p. 20.

² KARL MARX: *Tézisek Feuerbachról* In MEM 3. kötet. Kossuth könyvkiadó; Budapest, 1960. p. 9.

désével.³ A polgárosodás és a modernizáció Kelet- és Közép-Európában felemás módon ment végbe az elmúlt 200 év alatt (az sem biztos, hogy lezártak lehet tekinteni). A legkülönbébb feudális, kapitalista, államszocialista, ázsiai elemekkel tarkított együttélési modellek és ezeknek megfelelő politikai ideológiák jöttek létre. Egész mást jelent konzervatívnak lenni Angliában vagy mondjuk Németországban, mint nálunk vagy tőlünk keletebbre. Ahhoz, hogy megfelelő helyre tegyük a hazai konzervativizmus történelmi változatát, és tapasztalatokat vonhassunk le belőle a mára nézve, röviden át kell tekintenünk az akkori viszonyokat. A gyorsan terjedő termelési újítások nálunk csak a Dunántúl egyes részeire törtek be, kísérletező kedvű grófok birtokaira. A gyenge polgárság és a tradicionalitásba zárva élő paraszttömegek mellett erős, többségében reakciós nemesség alkotta a magyar valóságot. „A társadalom minden rétegében konzervatív szellem uralkodott. A nép nagy tömegei tudatlanok; a német polgárság sem képviselt nagy szellemi tőkét s politikai szerepe nem volt; a legműveltebb embereket a nemesség között lehetett találni s a francia eszmék leginkább a nemesség körében voltak elterjedve.”⁴ Pénzintézetek hiányában a beruházni kívánók tekintete nyugat felé fordult, ám a bankok az ősiség törvénye miatt elzalogosíthatatlan hazai földekre nem adtak hitelt (más nagy érték pedig a korabeli Magyarországon nem nagyon volt). Az első jelentős gondolkodó, akiben felmerül hazánk „elmaradottsága a fejlett világtól” Széchenyi István. Nála megfigyelhető a rendszerszerű elméletalkotás vágya, a problémák liberálisabb szemléletű megközelítése, amiért meg is kapja a „bolond Steffi gróf” becenevet a kor politikailag konzervatívabb arisztokratáitól. Igaz, az első politikai szervezet, Desseffy Konzervatív Pártja csak 1847-ben jelenik meg, de az addig lejártszódó folyamatok máig nagy hatással vannak a konzervativizmus magyarországi vonulatára. A reformkorban kialakuló politikaelméleti keretek, mint az elmaradottság képze, a nyelvi nacionalizmus felerősödése, a nemzet társadalmi-gazdasági sajátosságainak fetiszálása (és a sor hosszasán folytatható) mind-mind olyan toposzok, amelyek minduntalan visszaköszönnek a magyar politikai diskurzusban, ami nem véletlen a korszak hatalmas szellemi teljesítményét tekintve. Ezen toposzok mentén alakultak ki a nagy magyar eszmetörténeti ellentétek (pl.: Széchenyi-Kossuth, Deák-Kossuth, forradalom-ellenforradalom, urbánus-népi ellentét), amelyeket utólagosan a „nagybetűs történelem” mindezidáig folyamatosan elvetett. A Széchenyi-Kossuth vitára ideiglenesen pontot tesz a forradalom, majd véglegesen az abszolutizmus, a Deák-Kossuth vitára a kiegyezés, majd a birodalom szétesése, a forradalmi-demokratikus-szocialista vitára az antant intervenció,

³ A liberalizmusra és szocializmusra ugyanez áll, ezek önmagukban hasonló terjedelmű kifejtést igényelnének.

⁴ GRÜNWARD BÉLA: *A régi Magyarország*. Osiris kiadó, Budapest, 2001. p. 384.

majd az ellenforradalmi rendszer, az urbánus-népi ellentétre a történelmi kerek radikális változása, majd a szovjet megszállás. A történelmi feltételek és a túlhiszterizált elitek eltorzítják a politikai kultúrát és állandóan zsákutcába lökik Magyarországot (és Kelet-Európa) fejlődését. Bibó István kissé pesszimiztikus koncepciója a térség fejlődéséről nagy figyelmet érdemel, ha meg akarjuk érteni a mai folyamatokat. Ez egy nagyon fontos, máig vitatott történelmi kérdést érint, nevezetesen a Habsburgok szerepét Kelet- és Közép-Európa történelmének formálásában. Két nagy érvrendszer van: az egyik többségében pozitív, a másik inkább negatív szerepet tulajdonít az uralkodóháznak. Nem kétséges, hogy Bibó az utóbbi álláspontra helyezkedik: a XVI. századra kialakuló werbőczyánus, parasztyűlölő magyar rendi hierarchiát konzerváló Habsburgokat kárhóztatja, amiért elnyomták az európai demokratikus társadalomfejlődésbe bekapcsolódni kívánó magyarságot (és a térség többi népét is), de nem tekint el a magyar elitek felelősségétől sem, amelyek újra és újra útját állták a politikai-gazdasági demokratizálódás lehetőségének. Az első nagy zsákutcát 1867-ben látja: „a kiegyezés vérbeli konzervatív cselekedet volt, s éppen ezért volt lehetséges a sok belső ellentmondás ellenére is: a megegyező feleket nem a célok és tervek, hanem a félelmek és aggodalmak közössége hozta össze [...] [...] az egész konstrukció jogilag magyar oldalon, tényleg a dinasztia oldalán volt erősebb, de mindkét irányban mindenekfelett hazug volt”⁵. Hazug volt, mert a Habsburgoknak látszatbirodalmat, a magyaroknak látszafüggetlenséget, míg a többi népnek (a két közpolitikai entitás közös erejével) nagyon is valóságos elnyomást hozott. Hazug volt, mert a sajtóságos feudálkapitalista viszonyok konszolidációjával elnyomta a demokratikus fejlődés lehetőségét és a társadalom egyik végletén hatalmas gazdagságot, míg a másik végletén irtózatot nyomott teremtett. Hazug volt, mert az eliteken belül óriási hatalmat adott a „hamis realisták” kezébe, akik a keletkező szegényrétegek és a deklasszálódó középrétegek számára sikeresen meghamisították a demokrácia eszményét. Érdemes kicsit hosszabban idézni a hamis realista ideáltípusát: „E típusnak, mely hol arisztokratikus környezetből ereszkedett le, hol népképviselői, demokratikus erők szárnyán emelkedett fel a politikába, kétségtelen tehetsége mellett bizonyos ravaszság és bizonyos erőszakosság volt a jellemzője, ami kiválóan alkalmassá tette arra, hogy a demokrácia meghamisításának, a demokratikus formák között folyó antideokratikus kormányzásnak vagy valamely erőszakos politikai álkonstrukciónak a kezelőivé és letéteményeseivé váljon. Bismarck volt ennek a típusnak a nagy példaképe, és a Tiszák, a Bratianuk, Pasic, Bethlen, Venizelosz stb. a jellegzetesebb képviselői. Mindez érdekes, de logikus módon arra vezetett, hogy ezekben

⁵ BIBÓ ISTVÁN: *Eltorzult magyar alkát, zsákutcás magyar történelem*. In Huszár Tibor (szerk.): Bibó István válogatott tanulmányok. Corvina kiadó; Budapest, 2004. p. 130.

az országokban az államfői hatalom, melyet a demokratizmus előretörése kezdett háttérbe szorítani, ismét megerősödött. Sőt éppen az államfői hatalom lett az a fórum, amelytől a hű alattvalók az éppen garázdálkodó kormányhatalomtól való megmentésüket várták. Ez pedig a meglévő demokratikus erők szétszórását jelentette, és visszaesést abba a demokrácia előtti állapotba, amikor a társadalom a bajoktól való megmenekülését nem a törvényektől, a kormány hatékony ellenőrzésétől és az állampolgárok politikai értelmességétől várja, hanem az államfő, a személyes hatalom kegyes jóakaratótól és bölcs elhatározásától”.⁶ Bibó az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb erényének azt tartja, hogy végül megszűnt. A megszűnését azonban a rövid forradalmi közjáték és trianon sokkja után a Horthy-rendszer követte, amely nem jelentett mást, mint „annak az emberfajtának a politikai mennybemenetelét, a teljes igazolását, amelyik hatvanhetet csinálta, és a hatvanhetes hazugságok hínárjai között oly biztonsággal lavírozott”.⁷ Kossuth jóslata bevált és Magyarország történelmi mélypontra jutott, amelyből azonban a konzervatív elit kilábalás helyett egy még mélyebb katasztrófa felé vitte az országot. A magyar „úriemberek” igazoltnak vették a 67-es kiegyezés félelmét és régi-új közpolitikai „tákolmányukat” Szent István állameszméjével, sérelmi irredentizmussal, politikai antiszemitizmussal és a keresztény középosztály mítoszával „támasztották meg”. Bibó így ír erről: „[...] az ellenforradalmi politika tovább kergette Nagy-Magyarország helyreállításának és a benne élő nemzetiségi paraszttömegek megmagyarosításának a fantomját, ezenközben az asszimiláció ügye a magyar társadalmon belül kerül súlyos válságba”.⁸ Ismeretes, hogy a modern politikai antiszemitizmus egyszerre tört felszínre a XIX. század második felének Európájában; a dualista birodalom magyar felén Istóczy Győzöt tekinthetjük az antiszemitizmus atyjának. Létrehozta 1883-ban az Országos Antiszemita Pártot, de élete fő műve mégis szűkebb hazájára és Európára gyakorolt hatása volt. Szerencsére a fajvédő ideológia mindvégig marginális maradt a konzervatív irányzat egészét tekintve, de mégis meg kell állapítanunk felelősségét a kialakult politikai históriában és a holokausztban. „Tekintsünk most el az ellenforradalom rosszhiszemű, németbérenc fajvédelmétől, s nézzük csupán azt a következetesebb és kétségen kívül őszintébb magyar fajvédelmet, mely zsidó és német térfoglalástól egyaránt menteni akarta az országot: ha közelebbről megnézzük e fajvédelem társadalmi összetevőit és közösségi beidegződéseit, akkor a nem is mindig meglévő paraszttromantika mögött megint csak a magyar úriembernek egy tősgyökeres, fajmagyar változata tűnik elénk, mely a werbőczyánus kismemesség ismerős uralmi igényeit és ingerült felsőbbrendűségi tudatát őrzi

⁶ BIBÓ ISTVÁN: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. In uo. p. 97.

⁷ BIBÓ ISTVÁN: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*. In uo. p. 138.

⁸ Uo. p. 140.

tovább.”⁹ Ezen uralmi igény kifejezője volt a keresztény középosztály ideológiája, amely magában hordozta a magyar fejlődés zárványainak, a feudális struktúrák továbbélésének biztosítását. „Az egész ellenforradalmi rendszer hazugsága ismét felidézte azt a veszedelmet, melytől való félelemben létrehozták: az ország a területi változások biztosításáért s a társadalmi mozdulatlanság megóvásáért belemanőverírozta magát egy olyan háborúba, melynek eredménye a területi változások teljes visszacsinálódása és az évszázados társadalmi hierarchia összeomlása lett.”¹⁰

Ebből a történelmi hagyatékból kell a mai politikai jobboldalnak „mazsoláznia”. Meg kell adni: nem könnyű, mert a zsákutcás fejlődés megteremtette a magyar közélet fordított kiválasztódásának alapját, azaz, ha valaki elfogadta a közmegegyezéses hazugságot, egész mondanivalóját feláldozta annak oltárán. A „történelmi zálogházból” senkit sem lehet a kor alapos ismerete és a kellő objektivitás nélkül kiemelni, mert mindannyian a hamis realisták és túlfeszült lényeglátók világában éltek. „Az egyik oldalon állanak a kiegyezéses Deák Ferenc követői: Salamon Ferenc, a két Andrássy, Apponyi Albert, Tisza István, Pethő Sándor, Szekfű Gyula [...] [...], akiknek a magyar közösség akkori problémáiról mondott tételeiből ma úgyszólván a világon semmi, de semmi nem érvényes. Mintha a holdban és a hold lakóinak mondták volna mindazt, amit a dinasztiaról, Ausztriáról, a kiegyezésről, a nemzetiségekről, magyarosodásról, revízióról, Szent István állameszméjéről, demokráciáról, földreformról oly sok mértéktartással, oly szép nemzeti szellemben végigmondtak. Nem azért, mert konzervatívok voltak, s az idő túlhaladt rajtuk; egy teljességgel elavult, de igazi, magvas konzervativizmusból is megmarad az, ahogyan a dolgokhoz, kérdésekhez hozzáfogott, ha jól, igazán fogott hozzájuk.”¹¹ Nem véletlen, hogy a rendszerváltás utáni első konzervatív kormányzat ideológiai rekonstrukciós próbálkozásai sorra omlottak össze, de az sem véletlen, hogy az MDF-ből kiváló radikálisok is csak a társadalom egy szűk szegmensét tudták repolitizálni. Amíg a mai szélsőjobb erők nem válnak modern, rendszerkonform, menekült- és kisebbségellenes populistákká, addig nem vagy nagyon nehezen képzelhető el a szubkulturális létből való kilépésük, valódi tényezővé válásuk. Ebből a szempontból érdekes kísérlet a MIÉP-Jobbik szövetség, amely elsősorban a hanyatló MIÉP-nek jön jól. Kovács Dávid energikus, fiatal egyetemistákból álló csoportosulása revitalizálhatja a haldokló jobboldali radikalizmust a maga félszalonképes, Németh László-s, EU-ellenes retorikájával, de természetesen csak a saját szerény kereteik között. 1994-ben az avított, ókonzervatív MDF összeomlásával és az MSZP-SZDSZ kormány hatalomra kerülésével hatalmas lyuk keletkezett a jobboldalon, amelynek betöl-

⁹ Uo. p. 141.

¹⁰ Uo. p. 141.

¹¹ Uo. p. 142.

tésére Orbán Viktor és pártja vállalkozott. A liberális ifjúsági mozgalomból mára szigorú hierarchiába zárt pártszövetséggé fejlődött Fidesz ezzel együtt magára vállalta a magyarországi konzervativizmus újraértelmezésének óriási feladatát. Ez egész Kelet- és Közép-Európában folyamatosan zajlik a rendszerváltások óta, például Oroszországban október elején állami és egyházi tiszteletadás keretében temették újra Gyenyikint, a hírhedt fehérgárdista tábornokot.¹² Nálunk a MIÉP a Horthy-rendszer majdnem minden fontos miniszterelnökének szobrot akart állíttatni, utoljára épp Teleki Pálnak (Balatonbogláron, ahol MIÉP-es a polgármester, ez sikerült is), de például sajátos vita zajlik most Budapesten, a XII. kerületben egy turulmadárról, amelyet elég sokan a háború áldozataira emlékezve szeretnének felállítani. A nemzeti panteon újraalkotása zajlik most oly módon, hogy mindenki „bedob mindent a közösbe” és amelyik szimbólum nem diszkreditálódott vagy kellően tisztára mosták, azt a győztes büszkén rakhatja a „nagy közös vitrinünkbe”. Ebben élen jár a Fidesz-MPSZ is, amely nagyon ügyesen találja meg az olyan népszerű antidemokratikus figurákat, mint Bethlen István, Tisza István vagy Klebelsberg Kuno. Rajtuk kívül a szintén népszerű és nemzeti konszenzust élvező történelmi alakokat emelik a csúcsra: Széchenyi István, Deák Ferenc, Szent István, de sehol egy neves demokrata gondolkodó. Illetve talán az egy Bibó István, akinek azonban az életművével nem nagyon fér össze sem a dualizmus, sem a Bethlen-féle konszolidáció kultusza, de továbbmegyek: a mai társadalmi-gazdasági realitások elfogadása sem. A Fidesz kormányképes erőként nem is hagyja figyelmen kívül eme realitásokat. Ennek megfelelően a lehető legjobb nyugati importáruhoz nyúltak hozzá 1998-ban: a neokonzervativizmus-hoz. Közpolitikában konzervatív, gazdaságpolitikában liberális, természetesen mindez a magyar viszonyokra alkalmazva. A térség félperifériás kapitalizmusára jellemző exporttól és külföldi tőkebeáramlástól függő, nyitott gazdaságmodell fenntartása mellett a Fidesz fő célja a politikai helyzetének megfelelő gazdasági és kulturális előnyök kiharcolása lett. Az előbbi nem tisztán pártérdek, mert fakad a Fidesz-közeli vállalkozói réteg érdekéből is. Az utóbbi alatt pedig részben az amerikai mintára megtervezett ideológiai háborút kell érteni a „média-egyensúlyért” vagyis egy alternatív konzervatív nyilvánosság megnyitásáért és a „Fidesz-kurzus” által generált új politikai mítoszok konszolidálásáért. Másik oldaláról ez a probléma sokkal összetettebb és a konzervatív értelmiség ideológiai rekonstrukciós munkájával van összefüggésben. Már fentebb említettem, hogy az atomjaira szétesett régi konzervatív eszményekből újakat próbálnak fel-

¹² Ez is jelzi, hogy a jobb és szélsőjobb közti határvonalak Európa egész keleti felén átjárhatóak és képlékenyek. Oroszország persze kivételes eset, hiszen ott a századelőn még a legradikálisabb liberálisok is csak valamiféle alkotmányos cárizmusban gondolkodtak. Később az orosz forradalom októberi fordulata után többségük az ellenforradalmi-monarchista fehéreket támogatta.

építeni: a Szent István-féle állameszméből egy etnikai színezetű, kultúrpolitikai koncepció lett, a sérelmi irredentizmusból egy offenzív külpolitika keletkezett a szomszéd államokkal szemben, míg a politikai antiszemitizmusból szerencsére semmi sem maradt. Külön említendő a történelmi középosztály elmélete, amelyet egész sikeresen alkalmaztak a mai magyar középosztályra. Azonban a társadalomfejlődés mai irányait tekintve egy középosztályra építő koncepció egyre inkább tarthatatlanná válik, hiszen vezető szociálpolitikai elemzők szerint a magyar társadalom majdnem fele deklasszálódik. A nagyméretű pauperizáció az egész térségben jól megfigyelhető jelenség, amelyre modellértékű jobboldali válaszkísérletek is történnék manapság. Több kelet- és közép-európai ország a fentebb idézett bibói erősen államközpontú, társadalomlélektanilag markánsan antidemokratikus, gondoskodó, hatalommonopolizáló, oligarchikus-nacionalista-vallásos jellegű fejlődési irányt vesz. Ez persze országonként változó, és ellentendenciaként jelentkezik az európai integráció szívó hatása, de ez az európai integrációé, amely neokonzervatív-neoliberális ideológiai irányultságú (ne feledjük: az Európai Néppárt a legerősebb frakció az Európai Parlamentben) és maga is egyik legsúlyosabb válságát éli át.¹³ Nálunk is régóta vitatkoznak a politológusok, hogy merre halad a magyar rendszer: sokak véleménye szerint az elnöki modell felé tesz tétova lépéseket. Mindenesetre meg lehet állapítani, hogy a miniszterelnöki hatalom nálunk túlsúlyos, és a demokrácia mint hívószó sem túl népszerű, amolyan „nincs jobb” hangulata van. Az ilyen szélsőségesen elitista társadalmakban, ahol szinte minden érdekvédelmi csoport és egyéb civil szerveződés a pártok, az állam és nemzetközi NGO-k forrásaiból tengődik,¹⁴ csak idő kérdése, hogy felbukkanjon egy mindenre elszánt, erőszakos politikai csoport.

A magyar jobboldal nem sérti a polgári demokrácia szabályait rendszerűen és súlyosan (értsd: nem jobban a többi pártnál). Azonban a társadalom elszegényedése érezhetően átpolitizálja a passzív rétegeket is, amelyek nyitottak lesznek a status quo-ellenes kezdeményezésekre. Ez a jelenlegi helyzetben veszélyeztetheti a polgári demokráciát, mert „hazánkban ma a látszatok mögött az ellenforradalmi gondolat folytonossága sejthető. Ellenforradalmárok (Bethlen, Teleki, Gömbös, Kádár) kitűnő életrajzait, szövegválogatásait olvassuk. Ők tetszenek az olvasók szemében realitásnak”.¹⁵ Ugyanez a szerző egy másik írásában még egyértelműbben fogalmaz: „a jelenlegi tűrhetetlen helyzettel szembeni lázongás a jobboldal energiáit táplálja Kelet-Európában. Lásd a szlovákiai konkordátumot, a Kaczynski ikrek diadalát, a klerikalizmus

¹³ ULRICH BECK–ANTHONY GIDDENS: *Európa mai ellensége a nacionalizmus* In Élet és Irodalom, 49. évf. 40. szám.

¹⁴ Azok tudnak stabilan működni elsősorban, amelyek tevékenységét korlátozza a pártokkal/állammal való hatalmi összefonódás vagy a forrásokért cserébe kötött kompromisszumok.

¹⁵ TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS: *Mi az, hogy forradalom?* In Budapesti Lap, VII. évf. 10. szám.

és a sovinizmus előretörését nálunk és a Balkánon, s ami a legveszélyesebb: a volt Szovjetunió területén. Nem a status quo vagy az egyenlősítő reform között van itt a fő konfliktus – bár ez talán sajnálatos – az a kérdés, hogy a tőkés rendszerből kifelé mutató, leküzdhetetlenül fölbukkanó mozgások az emancipáció vagy a tekintélyuralom felé fognak-e kibontakozni.”¹⁶

Álláspontom szerint a jobboldal nálunk 2006 után több cikluson keresztül megtarthatja a felhatalmazását országunk építésére (vagy lerombolására). Valójában nem az a kérdés, hogy van-e jövője a konzervativizmusnak Magyarországon és Kelet-Közép-Európában, hanem hogy tud-e élni a történelmi lehetőséggel, és ha igen, akkor hogyan.

A szerző az ELTE TÁTK Politikai Tudományok Tanszékének hallgatója.

¹⁶ TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS: *Az utak elváltak – még egy válasz Kis Jánosnak* in Népszabadság Hétvége melléklet, LXIII. évf. 259/2. szám.